

Jak se šije budoucnost

Anotace programu: O budoucnosti oděvního průmyslu, který je šetrný k lidem i planetě.

Jaké problémy jsou spojené s výrobou našeho oblečení? Kdo se na výrobě podílí? A kdo má moc? A jak to celé může vypadat jinak?

Oblečení potřebuje každý. Pro některé z nás je to způsob sebevyjádření. Oblečení může mít ale i jiný, třeba kulturně daný význam. Chceme, aby nám oblečení přinášelo radost, abychom se v něm dobře cítili. Také ale chceme, aby se tak mohl cítit úplně každý. Dnes to tak ovšem není, protože způsob, jak se oblečení vyrábí, spotřebovává a vyhazuje, je úplně oddělen od potřeb lidí a planety.

Program odkrývá největší problémy oděvního průmyslu se zaměřením na práva lidí, kteří oblečení vyrábějí, pojmenovává aktéry, kteří se na průmyslu podílejí i kterých se jinak dotýká. Dává prostor pro pojmenování našeho vztahu k tématu i pro porozumění motivacím jednotlivých aktérů. Využívá práce s emocemi i imaginací, aby usměrnil a motivoval ke hledání nových cest k udržitelnější budoucnosti.

Cíle programu:

- Účastnictvo analyzuje různé vrstvy komplexního problému – určí a popíše aktéry a aspekty globalizovaného oděvního průmyslu.
- Účastnictvo trénuje formulaci otázek.
- Účastnictvo posiluje schopnost pojmenovat vlastní emoce za účelem využít je jako „kompas“ jednání.

Doba trvání:

180 min

Doporučený věk:

15+

Pomůcky:

plakát „Just Fashion“ do skupin, šmíráky, fixy, psací potřeby, UFF (příloha 1) pro lektorující, 1–3 sady kartiček pocitů (příloha 2), text Řízená imaginace (příloha 3) pro lektorující, tibetská mísa, 1–3 sady stříhů budoucnosti (příloha 4), 4x flipchart papír, post-it papírky

Realizace

Uvedení do tématu (5 minut)

Na začátku uveďte účastnictvo do tématu a krátce představte, čemu se bude setkání věnovat: Dnes se podíváme, jak se vyrábí naše oblečení, jak na koho nebo na co globalizovaný oděvní průmysl dopadá, a také na to, jak se dá některým jeho bolestem vyhnout.

Já a oblečení (5 minut)

Záměr: Zpřítomnit se a naladit na téma oblečení a odívání.

Zahajte program kolečkem, tematicky zaměřeným na oblečení: *Oblečení používáme všichni, ať už je to z důvodů společenských, bezpečnostních, estetických nebo jakýchkoliv jiných. S oblečením jsme většinu dne ve velmi těsném kontaktu a všichni k němu pochopitelně máme nějaký vztah. Na úplný úvod udělejme kolečko, ve kterém postupně řeknete:*

- své jméno
- jedno slovo, které vystihuje můj vztah k oblečení

Most do další aktivity: *V úvodním kolečku jsme pojmenovali náš vztah k oblečení a teď se podíváme na dopady globalizovaného oděvního průmyslu, který většinu z nás obléká a náš vztah k oblečení do značné míry formuje.*

Plakát (30 minut)

Záměr: Analýza komplexního problému, zaměření pozornosti na jeho jednotlivé aspekty.

Uveďte aktivitu: *Nyní budete pracovat v menších skupinách, ve kterých budete zkoumat plakát zachycující témata spojená s odíváním a produkcí oblečení.*

Postup:

- Rozdělte účastnictvo do skupin po 5 lidech.
- Do každé skupiny dejte plakát „Just Fashion“ a případně šmírák a psací potřeby.
- Postupně zadávejte otázky. Polovinu času nechte na jejich prodiskutování v menších skupinách, druhou polovinu času věnujte sdílení v celém plénu:
  - *Co vidíte?*
  - *Co je (hlavním) tématem plakátu?*
→ sdílení s ostatními: postupně po skupinách, pak prohloubení otázek →
  - *Koho tam vidíte (a co dělá)? Koho tam nevidíte (ale téma se ho dotýká)?*
  - *Na jaké problémy plakát upozorňuje?*
→ sdílení s ostatními: odpovědi zapisujte na flipy nadepsané „aktéři“ a „problémy“
  - *Jak je to spojené s vámi? Kde se tam vidíte vy?*
→ sdílení s ostatními: dotaz na celé plénum

Most do další aktivity: *Začali jsme studovat fungování oděvního průmyslu, identifikovali jsme některé obecné problémy a teď v rychlosti dodáme pár konkrétních dat a informací, abyste měli o oděvním byznyse komplexnější obrázek.*

UFF... (15 minut)

Záměr: Doplnit výše popsané problémy o konkrétní informace, vytvořit informační „přetlak“, simulovat přeinformování negativními zprávami, kterému často čelíme a imobilizuje nás.

Uveďte aktivitu: *Vybrali jsme pro vás několik zajímavostí ze světa oděvního průmyslu – pohodlně se usadte a nechte se informovat.*

Postup:

- Ohlaste zprávy ze světa a poutavě a dynamicky přečtete informace z UnFunFacts (příloha 1) – pokud pracujete v tandemu, ve čtení je vhodné se střídat.
- Po přečtení se ptejte do pléna:
  - *O co byste doplnili „aktéry“ a „problémy“?*
- Odpovědi zapisujte na příslušné flipy.

Most do další aktivity: *Doted jsme se věnovali analýze problému a přinášení znepokojivých informací, teď se zase na chvíli obrátíme k nám a k tomu, co se v nás teď po tom všem odehrává.*

Co to s námi dělá (15 minut)

Záměr: Odvětrat emoce, popsat emoce jako kompas orientující v tom, co je pro nás důležité → oddemotivovat.

Uvedte aktivitu a popište smysl práce s emocemi: *Nyní se budeme soustředit na nás a naše prožívání, zkusíme se zorientovat v našich pocitech.*

Postup

- Popište význam práce s emocemi:
  - *Proč se věnovat zrovna pocitům?*
  - *Pocitům nebo emocím se obvykle nevěnuje tolik pozornosti. V diskuzích se emoce upozaďují nebo jsou přímo odmítány jako nepatřičné. Nikde se moc neučíme, jak se vyznat v sobě, natož v ostatních lidech. Při zkoumání a řešení problémů se obvykle dává důraz na racionalitu.*
  - *Emoce přitom fungují jako kompas, ukazují na naplnění či nenaplnění našich potřeb a taky na to, co je pro nás důležité, na naše hodnoty. Emoce nás nemusí brzdit, dokonce ani ty nepříjemné, naopak nás můžou správně nasměrovat a být motorem k činům.*
  - *Při zkoumání problémů tudíž potřebujeme jak porozumět situaci, analyzovat a získávat informace, tak i rozumět pocitům a potřebám svým i ostatních.*
  - *Komplexní problémy nemají jednoduchá a lineární řešení a přesahují možnosti jednotlivce, proto je nutná spolupráce, dialog, upřímný zájem o dění okolo a o životy ostatních, porozumění souvislostem a motivacím.*
- Rozmístěte na podlahu kartičky pocitů.
- Ptejte se:
  - *Jak se cítíte po první části programu? Co se ve vás teď odehrává?*
- Vyzvěte účastnictvo, ať si vybere jednu nebo víc kartiček odpovídajících jeho rozpoložení (stačí pohledem).
- Když mají všichni vybráno, sdílejí ve dvojicích, jakou kartičku nebo kartičky si vybrali a proč.
- Na závěr nechte zaznít pár hlasů při sdílení s celou skupinou:
  - *Kdo chce říct, o čem jste se ve dvojici bavili?*

Most do další aktivity: *Ted, když jsme se pokusili zorientovat v tom, co prožíváme, můžeme začít klást otázky směřující k tomu, co je pro nás důležité.*

Otázky (20 minut)

Záměr: Ukotvit sebe k nějaké části problému, napojit se na aktéry, zjistit zájem o téma k dalšímu zkoumání.

Uvedte aktivitu: *Otázky klademe proto, abychom víc porozuměli problému, případně abychom víc porozuměli lidem, s čím se potýkají, co je pro ně důležité.*

Postup:

- Rozdejte účastnictvu šmíráky a psací potřeby.
- Zadejte individuální práci:
  - *Vyberte si někoho z „aktérů“ a napište si, na co byste se ho chtěli zeptat a proč.*
- Nechte ve dvojicích sdílet výsledky individuálního zamyšlení.
- Sdílení s celou skupinou, otázky zapisujte.

Most do další aktivity: *Otázky nás vedou k lepšímu pochopení různých vrstev problému – a stejně jako je důležité znát současné problémy, je možná ještě důležitější zaměřit se na budoucnost.*

Imaginační rozcvička (10 minut)

Záměr: Protáhnutí imaginativního svalu.

Uvedte aktivitu: *Pokud chceme přijít s kroky nebo opatřeními, které mohou problémy vyřešit, musíme nejprve vědět, jak má vypadat svět, ke kterému směřujeme. A k tomu musíme být schopni si ho představit. Představivost je jako sval, musíme ji posilovat, abychom ji mohli používat. V našem životě, v práci a bohužel ani ve škole není pro představivost moc prostoru. Když si představujeme lepší svět nebo sníme, často nás nazývají naivními nebo hloupými. Bez schopnosti představit si lepší svět ale nebudeme schopni přijít s kreativními řešeními, budeme používat řešení stále stejná, která nemusí fungovat. Proto je nutné imaginaci probouzet a posilovat. Než se pustíme do představování si lepšího světa, uděláme si imaginační rozcvičku.*

Postup:

- Rozdělte účastnictvo na skupinky po 4 lidech.
- Skupinky mají za úkol společně tvořit co nejvíce „ulítlý“ příběh o tom, jak se dostaneme do budoucnosti za 30 let.
- První člověk začne s několika větami, další na něj naváže a pak dále pokračujeme v kruhu, dokud neuplyne čas.
- Pro gradaci příběhu je možné přidat „hodnocení ulítlosti“: každý nový příspěvek zhodnotí zbytek skupinky palcem nahoru nebo dolů podle toho, jestli jim připadá dostatečně „ulítlý“. Palce dolů znamenají výzvu k vylepšení, palce nahoru posouvají příběh k dalšímu vyprávění.

Řízená imaginace (35 minut)

Záměr: Trénink představivosti. Umět si představit svět, jaký chceme, abychom k němu mohli hledat ty správné cesty.

Uvedte aktivitu: *Když jsme si teď naši schopnost imaginace trochu protáhli, můžeme se pustit do představování si lepšího světa.*

Postup:

- Přečtete text Řízená imaginace (příloha 3).
- Vyzvete účastnictvo k vytvoření dvojic, ve kterých budou sdílet:
  - *Jaké pro tebe bylo představovat si budoucnost? (těžké, snadné, nepříjemné, barevné, šťastné...)*
- Vytvořte skupiny po čtyřech (najděte si další dvojici):
  - *Jak vypadá váš vysněný svět? Jaké jsou jeho nejdůležitější aspekty?*
  - *Jak v něm vypadá oblečení nebo výroba oblečení?*
  - *V čem jsou si naše světy podobné a v čem jsou rozdílné?*
- Sdílení v celé skupině:
  - *O čem jste ve čtveřicích mluvili? Co bylo nejdůležitější?*
  - *Jak jste si představovali oblečení a jeho výrobu?*

Most do další aktivity: *Měli jsme teď možnost strávit pár chvil ve vysněném světě a teď se podíváme na různé cesty, jak se k budoucnostem z imaginace dá přiblížit.*

Stříhy budoucnosti (30 minut)

Záměr: Přemostit z imaginace budoucnosti do zkoumání cest, jak se k ní dostat.

Uvedte aktivitu: *Hledání způsobů, jak věci dělat jinak, se věnují lidé po celém světě – vybrali jsme pro vás několik příkladů „dobré praxe“. Některé z nich jsou jednoduché aktivity reagující na konkrétní problémy oděvního průmyslu, některé popisují změnu životního stylu a některé jdou po systémové změně. Snažili jsme se pomocí jejich výběru ukázat škálu reakcí na různých úrovních problému.*

Postup:

- Rozmístíte karty stříhů budoucnosti (příloha 4) na zem a dejte účastnictvu prostor, ať si vybere stříh, který ho nejvíc láká prozkoumat – ať už je to proto, že by něco takového chtělo samo vyzkoušet, dozvědět se o něm víc, nebo proto, že mu přijde kontroverzní.
- Čas na přečtení vybraných karet.
- Po přečtení všechny pozvěte na „Veletrh stříhů budoucnosti“, kde si navzájem tyto nápady představíme.
  - Na veletrhu se potkávají dva lidé a snaží se jeden druhého nadchnout právě pro svůj stříh, zdůrazňují různé výhody, které popsaná alternativa přináší. To i za předpokladu, že s daným stříhem nesouhlasí – cílem je porozumět, co pozitivního tyto praxe mohou přinést.
  - Po seznámení se s oběma alternativami si prezentující karty stříhů vymění a jdou si najít novou dvojici, ve které už budou propagovat nový stříh. Při propagaci nového stříhu lze využít buď jen informace zprostředkované, nebo si kartu či její část pro lepší pochopení znovu přečíst.
- Proběhlý veletrh reflektujte ve dvojicích, metodou dyády: Nejprve osoba A položí otázku osobě B, B nahlas přemýšlí a A bez přerušování poslouchá. Po zaznění zvukového signálu se role vymění. Otázky do dyády:
  - *Které stříhy mě nejvíc inspirovaly?*
  - *Které z těchto stříhů chci vyzkoušet v osobním životě?*

Most do závěrečné aktivity – shrňte průběh dnešního setkání: *Nejdříve jsme se dnes seznámili s některými bolestmi oděvního průmyslu. Pak jsme se pokusili zorientovat v tom, co s námi množství ne zrovna radostných informací dělá, abychom zjistili, co je pro nás důležité a motivuje nás v této věci konat. Jako první krok k akci jsme si představovali, jak by to ve světě mohlo vypadat jinak, a seznámili se i s řadou příkladů dobré praxe, ukazujících, kde a jak se lidé o změny už snaží. Zbývá nám posledních pár minut, ve kterých budeme mít prostor pro vlastní zamyšlení, jak se všemi těmito vstupy do budoucna naložit.*

Reflexe programu (15 minut)

Postup:

- Na zem umístěte velké papíry s nadepsanými otázkami, psací potřeby a post-it papírky.
- Vyzvěte účastnictvo, ať odpověď na každou z otázek napíše na post-ity a nalepí na příslušné papíry.
- Otázky:
  - *Jsou ještě nějaké otázky, které chci někomu položit? Jaké a komu?*
  - *Co si z dneška odnáším?*
  - *Jak můžu nebo chci já, případně ve spolupráci s ostatními, přispět ke spravedlivější módě?*
  - *Co chci dál zkoumat? (popř. Co chci ve škole víc řešit?)*
- Pokud máte dostatek času, dejte účastnictvu prostor si flipcharty s odpověďmi ostatních projít, pokud čas nemáte, pokračujte kolečkem. Flipcharty skupině nechte jako podklad pro případnou další práci.
- Program uzavřete závěrečným kolečkem, ve kterém má každý člověk prostor říct jednu z odpovědí, kterou nalepil na některý z flipchartů.

Infobox

Spravedlivá transformace

Koncept spravedlivé transformace vznikl v dělnickém hnutí v 80. letech 20. století ve Spojených státech v reakci na zavírání „špinavých“ průmyslových odvětví, což znamenalo ztrátu pracovních míst a příjmů pracujících. Odbory (= organizace, které sdružují a chrání pracující) zavedly koncept „spravedlivé transformace“ s cílem chránit pracovní místa, vytvořit odpovídající podporu tam, kde byla pracovní místa ztracena, a vytvořit nová pracovní místa s důstojnou mzdou, důstojnými pracovními podmínkami a dostupností pro lidi s různými dovednostmi. Od té doby je tento koncept opakovaně prosazován odbory po celém světě a vstoupil na mezinárodní politickou scénu prostřednictvím deklarace o spravedlivé transformaci na konferenci COP26 v Glasgow (2021). V tuto chvíli je, zejména v Česku, nejčastěji spojován s uhelným průmyslem.

Spravedlivá transformace v módě se týká zajištění spravedlnosti během přechodu na byznys model, který bude chránit a obnovovat klima a přírodu, ale i po něm – a to i v kontextu technologických změn. Pro nás – NaZemi a síť Clean Clothes Campaign, které jsme členy – spravedlnost znamená respektování a ochranu práv pracovníků, včetně důstojné mzdy, svobody sdružování, sociální ochranu, ochranu zdraví a bezpečnosti v práci a zajištění svobody namísto obtěžování a diskriminace. Znamená to, že módní společnosti ponese odpovědnost za škody způsobené lidem a životnímu prostředí a budou jim předcházet. Vyžaduje také nápravu škod způsobených pracujícím a jejich komunitám jak klimatickou krizí, tak transformací na nízkouhlíkový průmysl, který chrání a obnovuje přírodu.

Oděvní průmysl

Oděvní průmysl dnes stojí na východiscích, jako jsou idea nekonečného růstu a nevyčerpatelných zdrojů; normalita levné, monotónní práce a její zneužívání; akceptace extrémní ekonomické nerovnosti v globálních hodnotových řetězcích a představa, že nespravedlivé a nedemokratické vlastnické a mocenské struktury jsou přirozené.

Přitom je důležité říct, že současný ekonomický systém funguje přesně tak, jak je designován, tedy že jeho kritické nedostatky vyplývají z jeho povahy a historie. Vychází z kolonialistické logiky vytěžování a přesouvání hodnoty, tomu ostatně napovídá i geografické rozmístění dodavatelských řetězců. Ty kopírují logiku přesunu surovin a využívání lidské práce — například z Pákistánu, Indie a Číny — v podobě produktů s vyšší přidanou hodnotou — do zemí globálního Severu. Kruh se pak uzavírá vývozem textilního odpadu do afrických zemí (více k historickým vzorcům viz například Aja Barker v knize Consumed). To, že důsledky tohoto nastavení dopadají na nás všechny a podstatně hůř na pracující a země tzv. globálního Jihu, je podstatou tohoto systému.

Problémy globalizovaného oděvního průmyslu můžeme vidět napříč celým výrobním řetězcem – od surovinové náročnosti, vysoké spotřeby vody a energie a produkce mikroplastů přes špatné pracovní podmínky, extrémně nízké mzdy ve výrobě a oproti nim nesouměřitelně obrovské zisky vlastníků až po zbytečnou nadvýrobu a s ní spojenou nadspotřebu, kterou popohání neetické marketingové metody. V základu problémů je zaměření módního průmyslu na neustálý a čím dál tím rychlejší růst, což je jednoduše neudržitelné.

Pocity a potřeby

Při práci s pocity a potřebami vycházíme z přístupu Marshalla Rosenberga a jeho pojetí nenásilné komunikace. Pocity jsou ukazatelé toho, jak prožíváme své potřeby. Když prožíváme své potřeby jako naplněné, cítíme radost, vnitřní klid či vděčnost. Jestliže je prožíváme jako nenaplněné, cítíme naopak smutek, hněv, nervozitu, rozladění atd.

To, co lidé dělají a říkají, jsou pokusy o naplnění jejich potřeb. Tyto pokusy mohou být neuvědomované a k naplnění potřeb nakonec ani nemusí vést. Jestliže porozumíme dobře svým potřebám, máme možnost hledat více cest, jak je naplnit bez použití násilí či omezování druhých.

Imaginace

Práce s budoucností – pokud chceme současné krize vyřešit, potřebujeme značně jiný svět oproti tomu, ve kterém žijeme dnes. Častokrát ale nenacházíme čas si jej ani jen představit. Umět si představovat věci jinak, to je důležitý krok ke změně. Je ovšem důležité rozlišovat imaginaci od útěku do falešného světa. Imaginace nám má pomoci jít vpřed, nikoliv utéct.

Naše představivost může být omezená našimi předsudky a nízkým sebevědomím. Potřebujeme ji emancipovat, protože může být svázaná roky vštěpování poslušnosti a nekritického poslouchání autorit.

Imaginace je často záměrně zavádějícím způsobem vydávána za snilkovství, ale u počátku pozitivních společenských změn v minulosti často stála skupina lidí s vizemi ovlivněnými radikální imaginací.

Imaginace je jako sval – bez tréninku se tato schopnost oslabuje. Proto je nutné imaginaci probouzet a posilovat.

Tipy a informace pro další práci

Související aktivity

Práce s plakáty

V případě, že se vám práce s plakátem (ať už jako nástrojem pro otevření tématu a diskuze o něm, jako podkladem pro analýzu problému, či pomůckou pro ukotvení reflexe) osvědčila, je možné podobným způsobem pracovat s dalšími tematickými plakáty, které jsme připravili. Tematicky blízké jsou plakáty věnované nerovnosti, změně klimatu, budoucnosti práce a greenwashingu, dále máme zpracována témata genderu, zdraví a školy. Náhled plakátů a návod pro práci s nimi najdete v knihovně na webu futuropolis.cz v sekci „do výuky“, fyzicky je můžeme dodat.

Metodiky systémového myšlení

Pokud byste chtěli prohlubovat schopnost analýzy komplexních problémů a navázat na práci s plakátem, při které probíhá pojmenování aktérů a problémů, je možné využít postupy systémového myšlení popsané v metodikách [Zkoumání systémů kolem nás](#) a [Příroda jako zdroj](#). První program je vstupem do systémového myšlení a prakticky se v něm zkoumají systémy, které nás obklopují – jejich užitek a dopady, druhý program dodává informace o současném překračování planetárních limitů a snaží se vést k porozumění tomu, jak jsme se do této situace dostali.

- <https://nazemi.cz/systemove-mysleni>

Imaginace

Chcete-li více pracovat s imaginací, podrobněji se jí věnujeme v kontextu vzdělávací metody [Futuropolis](#), kde je popisována jako jedna z fází vzdělávacího procesu.

- <https://futuropolis.cz/metoda/metoda-futuropolis/imaginace>

Greenwashing a mediální gramotnost

Navázat je možné posilováním odolnosti skrz rozpoznávání manipulace a zavádějících informací. S posilováním těchto schopností pracujeme na tématu greenwashingu, například v programu [Natřeno na zeleno](#). Program rozvíjí představivost směrem k udržitelnějším způsobům naplňování našich potřeb a vybízí ke stanovení konkrétních kroků ke změně ve svém okolí. Jeho cílem je nejen porozumět vlivu greenwashingu a naučit se rozeznávat aktéry v oděvním průmyslu a strategie, které firmy využívají pro zachování svého zeleného image, ale také posílit schopnost činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí, a zvýšit tak ochotu přispět ke změně.

<https://nazemi.cz/natre-no-na-zeleno>

Metodický infobox: Práce s kódy – plakát

Popis metody:

Práce s plakáty navazuje na kriticko-pedagogickou tradici práce s kódy Paula Freireho. Ten při odstraňování negramotnosti ve favelách přinášel lidem obrazy z jejich životů a vedl nad nimi s lidmi dialog. Docílil tak nejen pochopení lingvistického obsahu slov, ale i dalších souvislostí (společenských, ekonomických, politických). Vedl tak lidi k politickému vědomí.

V našem pojetí fungují plakáty jako kódy, které umožňují přinést téma, k němuž se mohou lidé vztáhnout, avšak které utvářejí bezpečnou vzdálenost mezi tématem a nimi. Kód je externím znázorněním problému, a tím umožňuje lidem jej vidět novými očima, a nikoliv se samozřejmostí každodenní zkušenosti. Plakáty jsou nástrojem pro rozpoutání diskuze a umožňují vidět souvislosti a vztahy ve světě.

V NaZemi plakáty používáme v rámci naší práce směřující k transformativnímu vzdělávání a navazujeme na metodu Futuropolis (→ pro víc info vizte www.futuropolis.cz).

Plakáty zjednodušeně popisují společenské problémy a často i nabízejí inspiraci k různým scénářům řešení. Plakát funguje také jako „kotva“ diskuze, dá se k němu v průběhu práce vracet, čímž nám pomáhá neutíkat do jiných témat, ale zůstat tematicky v prostoru vyznačeném graficky v plakátu.

S plakátem se dá pracovat i samostatně bez návaznosti dalších aktivit diskuzí nad obecnými či tematickými otázkami:

Obecné otázky:

- *Co vidíte?*
- *Co to ve vás vyvolává?*
- *Jak se cítíte, když se na plakát díváte?*
- *Co je podle vás hlavním tématem plakátu?*
- *Jaký je vztah mezi plakátem a realitou?*
- *Jak je spojen s vámi, v čem se na plakátu vidíte?*

Další/hlubší tematické otázky:

- *Koho vidíte na obrázku? Co dělají?*
- *Co podle vás představuje spodní část?*
- *Jaké problémy vidíte ve spodní části?*
- *Co podle vás představuje horní část?*
- *Jak souvisí horní část se spodní částí obrázku?*
- *Jaké jsou mocenské struktury v obou částech obrázku? Kdo je u moci ve spodní části? Kdo má moc v horní části?*
- *Kde je na obrázku dělnictvo?*
- *Kde je na obrázku spotřebitelstvo?*
- *Kde na obrázku vidíte sami sebe?*
- *Jaké aspekty obrázku pro vás představují představy o spravedlivější budoucnosti módy?*
- *V čem je tato představa lepšího módního průmyslu podobná nebo odlišná od vaší představy? Chybí tam něco?*
- *Je tam něco, co vás nikdy nenapadlo?*

Metodická poznámka: Řízená imaginace

Text se věnuje vybraným oblastem života. Jejich nadpisy můžete, ale nemusíte číst. Text čtete pomalu, klidně a zřetelně, po každé otázce nechte pauzu několik sekund na vybavení si situace. Pomalé přečtení textu s pauzami zabere 10 minut. Text je možné v případě potřeby krátit, s ohledem na téma programu zachovejte části věnované oblečení.

Metodický infobox: Dyády

Dyáda je způsob práce ve dvojici, kdy jeden člověk nahlas 3–5 minut přemýšlí a zkoumá navrženou otázku a druhý ho podporuje tím, že mu v tichosti naslouchá. Nic neříká, nijak vyřčené nekomentuje. Nejde tedy o rozhovor. Potom se role vymění. Tiché naslouchání umožňuje hovořícímu dát průchod svým myšlenkám, ale zároveň je konkretizovat tím, že jsou před někým vysloveny. Naslouchající trénuje svoji pozornost. Vlastní nápady, otázky a myšlenky se snaží na chvíli odložit.

Zdroje

Použité zdroje:

- CLEAN CLOTHES CAMPAIGN. *Just transition*. Online. Dostupné z: <https://cleanclothes.org/campaigns/just-transition>. [cit. 2025-12-18].
- FUTUROPOLIS. *Knihovna*. Online. Dostupné z: <https://futuropolis.cz/knihovna/>. [cit. 2025-12-18].
- NAZEMI. *Oděvy*. Online. Dostupné z: <https://nazemi.cz/odevy>. [cit. 2025-12-18].
- NOVÁČKOVÁ, Helena; KOPPOVÁ, Petra a ŽDÁRSKÝ, Tadeáš. *Poselství Velikonočního ostrova*. 2021. ISBN 8088212405.
- ROSENBERG, Marshall B. *Nenásilná komunikace*. Praha: Portál, 2016.

Použité zdroje:

- Žhavé a netrendy: <https://nazemi.cz/zhave-a-netrendy>.
- Fashion Checker: <https://fashionchecker.org>.
- Pohodový šatník: <https://nazemi.cz/wp-content/uploads/2023/12/Pohodovy-satnik-wellbeing-ekonomika-v-modnim-a-textilnim-odvetvi.pdf>.
- Minimální důstojná mzda: <https://www.dustojnamzda.cz>.
- Nenásilný podcast: <https://www.nenasilnypodcast.cz>.
- Nerůst: <https://nerust.cz>.

Příloha 1: UnFunFacts

Materiály

Bavlna je nejrozšířenější a nejvíce chemicky ošetřovaná plodina, která není určená k jídlu. Na výrobu jednoho bavlněného trička se spotřebuje **2 700** litrů vody.

Přibližně **třetina** mikroplastového znečištění oceánů pochází ze syntetických mikrovláken, jež jsou v oblečení, které nosíme každý den a pereme každý týden.

Množství

Globální oděvní průmysl se za posledních 15 let zdvojnásobil. Každý rok se vyrobí asi **100 miliard** kusů oblečení. Odhaduje se, že tímto tempem se do roku 2050 číslo ztrojnásobí.

Oblečení, které existuje, by mohlo obléct dalších **7** generací.

Nakupujeme **5krát** víc oblečení než v 80. letech minulého století, jen **20 %** oblečení nosíme pravidelně.

Na Black Friday se prodá o **663 %** více oblečení než běžný den. **80 %** oděvů zakoupených v rámci Black Friday se vyhodí po jednom použití.

Online gigant SHEIN denně přidá **2 000–10 000** nových položek do svého portfolia. Pokud vyrobí 50 až 100 kusů produktu, denně dohromady vyrobí až milion kusů věcí. Stejně rychle věci z webu mizí – jenom kolem **6 %** jich zůstává na webu déle než **90 dnů**.

Práce a pracovní podmínky

V oděvním průmyslu pracuje **72 milionů** lidí, **80 %** tvoří ženy.

Přibližně **40 000 pracujících** v oděvních továrnách v Bangladéši je trestně stíháno za to, že v roce 2023 protestovali za zvýšení minimální mzdy. Mnoho z trestně stíhaných se protestů vůbec neúčastnilo.

V roce 2017 propustila továrna Honeys v Myanmaru **448 zaměstnanců** poté, co protestovali proti zvýšení výrobních cílů továrny. Továrna následně obvinila odborovou předákyň Myo Aye z podněcování dělníků k protestům a zažalovala ji o odškodnění ve výši přibližně **1,88 miliardy kyatů – asi 895 000 dolarů**.

Kabelky Gucci se prodávají za více než **1500** eur za kus. Pracující, kteří je vyrábějí v továrně poblíž italské Florencie, pracují **12–14** hodin denně a jejich mzda nepřesáhne **3 eura za hodinu**.

Dělnice a dělníci v Kambodži a Thajsku, kteří šili oblečení pro Nike, bojují od roku 2020 (po náhlém uzavření továrny za covidu) celkem o **1,4 milionu** dolarů za náležité odstupné a **800 000 dolarů** za nezaplacené mzdy.

Odhaduje se, že během covidu – konkrétně od března 2020 do března 2021 – přišli celkově pracující v oděvním průmyslu o **11 850 183 234 dolarů** na mzdách.

Odpad

10 % použitých oděvů zůstává na trhu v obchodech se second hand oblečením a dalších **8 %** je recyklováno a vráceno zpět do produkce. Zbytek odpadu je likvidován – téměř **čtvrtina** se spálí, více než **polovina** končí na skládkách.

Jen v EU připadá **11 kg** vyhozeného oblečení na spotřebitele za rok a globálně každou vteřinu vyhodíme tolik oblečení, které by zaplnilo jedno nákladní auto.

V chilské poušti Atacama vznikla největší skládka textilu na světě. Rozkládá se na ploše přibližně **600 hektarů** (800 fotbalových hřišť) a obsahuje odhadem **50 milionů tun** textilu. Na skládce putují i netknuté kusy oblečení od světoznámých značek (mnohdy ještě s visačkami).

Nerovnosti

CEO každé z TOP 5 oděvních značek vydělá za **4 dny** tolik, kolik dělnice v Bangladéši za celý život.

Francouzský miliardář Bernard Arnault byl ještě loni nejbohatším mužem světa, nyní mu patří páté místo. Arnault řídí impérium LVMH, které zahrnuje přibližně sedmdesát pět módních a kosmetických značek, včetně brandů Louis Vuitton a Sephora. Jeho majetek je **178 miliard dolarů**.

Španělský miliardář Amancio Ortega založil se svou manželkou Inditex, skupinu známou především díky oděvní značce Zara. Orteguv majetek je **103 miliard dolarů** a je 9. nejbohatším člověkem na světě.

Greenwashing

Greenwashing se ukazuje jako klíčová taktika používaná k zakrytí reality výroby. Tvzení o „recyklovatelnosti“, „udržitelnosti“, „odpovědnosti“ a „uvědomělosti“ se rozšířila napříč firmami i výrobky, aniž by byla smysluplně podložena. Výzkum Changing Markets Foundation z roku 2022 zjistil, že při hodnocení více než 4 000 kusů oděvů bylo **59%** tvrzení zavádějících nebo nepodložených. U některých značek (například H&M) to bylo i víc než **90%** tvrzení.

Data se rychle mění – níže přikládáme seznam doporučených ověřených online zdrojů vhodných pro jejich aktualizaci:

- **Statistiky o vodě a mikroplastech:** Evropský parlament – Témata > Klima a životní prostředí > Oběhové hospodářství: <https://www.europarl.europa.eu/topics/cs/topic/circular-economy>
- **Celosvětová výroba oblečení a odpad:** earth.org statistiky v sekci Pollution: <https://earth.org/pollution>, Arnika – environmentální statistiky. https://arnika.org/o-nas/tiskove-zpravy/textilni-znecisteni-ma-vazne-dopady-na-zivotni-prostredi-i-zdravi-lidi-jeho-reseni-maji-v-rukou-i-spotrebitele?utm_source=chatgpt.com
- **Udržitelnost globalizovaného průmyslu:** statistiky gitnux.org v sekci Sustainability in Industry: <https://gitnux.org/sustainability-in-the-garment-industry-statistics>
- **Pracovní podmínky a aktuální dění v oděvním průmyslu:** Clean Clothes Campaign: <https://cleanclothes.org>, NaZemi: <https://nazemi.cz>
- **Nerovnosti:** reporty Oxfam International: <https://www.oxfam.org>, žebříčky miliardářů Forbes: <https://forbes.cz/forbes-ze-bricky>

Příloha 2: Kartičky pocitů

Vztek, Hněv,
Naštvaní, Zloba

Rozladění,
Podráždění, Rozhořčení

Netrpělivost

Napětí

Smutek

Lítost,
Zklamání

Strach

Únava,
Vyčerpání

Bezmoc

Bolest,
Zranění

Příloha 2: Kartičky pocitů

Zmatek

Nervozita

Rozpaky, Stud

Nuda

Zahlcení

Hořkost

Osamělost

Otupělost, Netečnost,
Odpojení, Rezignace

Mrzutost,
Frustrace

Úzkost, Obavy,
Beznaděj

Příloha 2: Kartičky pocitů

Vděčnost, Naplnění

Inspirace, Fascinace,
Okouzlení

Energie, Osvěžení

Radost, Štěstí,
Veselost, Potěšení

Klid

Vyrovnanost, Rovnováha,
Sebejistota

Volnost,
Bezstarostnost

Jistota

Překvapení

Zvědavost,
Zájem

Příloha 2: Kartičky pocitů

Jak se šije budoucnost

Něha

Pohoda, Spokojenost

Hrdost

Povzbuzení,
Odhodlání

Dobrá nálada,
Hřejivý pocit

Pobavení, Rozpustilost

Nadšení, Vášeň

Naděje

Znechucení

Tíživý pocit,
Stísněnost

Příloha 3: Řízená imaginace

Příprava na imaginaci

Udělejte si pohodlí a zavřete oči. Provedu vás teď krátkou řízenou imaginací udržitelného světa. Možná se vám to bude zdát zvláštní nebo směšné... Je to v pořádku. Nejsme na to tolik zvyklí.

Budeme se teď snažit spojit se s naší vizí udržitelného světa.

Pro některé z vás to bude možná lehké, protože nad tím často přemýšlíte a budete vidět detailní, podrobné obrazy, ale možná se vám vize zhmotní přes jiné smysly, možná to budou hlasy, vůně nebo barvy...

Pro někoho z vás to bude možná těžší a bude ve vás bublat nějaká forma odporu. Přijměte ji, pravděpodobně vám říká něco o vašich bolestech nebo něco o naší kultuře. Pokud žádné obrazy nebudou přicházet, nebojte se, je to v pořádku. Zkuste se jen uvolnit a pozorujte, co se bude dít.

Mělo by to být relaxační.

Pokud vám můj hlas nebude pomáhat nebo vás bude směřovat někam, kam nechcete jít, nemusíte mě poslouchat. Důvěřujte si a uvidíte, co se vynoří nebo kam vás to zavede.

Udělejme teď jeden velký hluboký nádech a výdech...

Cinknutí na tibetskou mísu: jako rituální přechod do samotné imaginace.

Dům

Představte si, že jdete večer spát, leháte si do postele, zakrýváte se peřinou a usínáte. Během spánku se ale přemístíte v čase a ráno se probouzíte do udržitelného světa. Ocitnete se ve vašem vysněném udržitelném domě. Podívejte se kolem sebe, všechno vypadá tak, jak si opravdu přejete. Jak to kolem vás vypadá? Jaký je to pocit, probudit se do tohoto světa? Když se podíváte z okna nebo vycházíte ze dveří, co vidíte? Kterí lidé i ne-lidé bydlí ve vašem okolí?

Vstanete a jdete se obléknout. Jak vypadá vaše skříň? Co v ní je? Co nosíte? Jakou to má barvu? Z jakého materiálu je to vyrobeno? Jak se v tom cítíte?

Město

Oblečení vyrazíte ven – pro některé z vás je to možná malá vesnice, pro jiné velké udržitelné město, pro další něco mezi tím. Představte si, že je navrženo přesně tak, jak si přejete. Jak vypadá? Projděte se po něm... Jaký z něj máte pocit?

Jaké lidi potkáváte na ulicích, cestách nebo jiných místech? Jak s nimi komunikujete?

Je kolem nějaká příroda? Jak vypadá?

Kde sháníte jídlo? Jak se zde lidé přepravují? Jak získávají energii? Jaké technologie se zde používají? Jaké je tempo každodenního života? Když potřebujete něco nového, co uděláte? Kam jdete? Kdo vám to vyrobí? Pokud to kupujete v obchodech, jak vypadají? Kde se nacházejí? Kolik jich je? Jsou na ulicích nějaké reklamy? Pokud ano, jaké? Pokud ne, co je tam místo nich? Jaký z toho máte pocit?

Práce a škola

Jak trávíte dny v tomto vysněném světě, čemu se věnujete? Jakou práci děláte? Jak vypadá vzdělávání? Existují školy? A jak vypadají? Čemu se v nich lidé učí?

Oblečení

Jaké materiály se používají na výrobu oblečení? Kolik oblečení se vyrobí? Kdo a za jakých podmínek ho vyrábí? Jak vypadá život těchto lidí? Jak se oblečení dostane do našich rukou, jak daleko cestuje?

Svět

Přesuňme se na úroveň celého světa. Existují ve vaší vizi udržitelné země? Pokud ne, co jiného tam je? Co lidé považují za úspěch nebo pokrok? Jak vypadá spolupráce po celém světě? Kdo co dělá? Jaký druh činností je nejvíce oceňován a odměňován?

Jaké to je žít v tomto světě? Jaké principy nebo hodnoty jsou důležité? Co vám v tomto světě dělá radost?

Zkuste strávit ještě pár okamžiků objevováním všeho, co vás v tomto světě láká.

Cinknutí na tibetskou mísu: jako rituální přechod zpět do „tady a teď“.

Až budete připraveni, otevřete oči.

Vítejte zpět. Děkuji, že jste se zapojili do tohoto experimentu, i když to možná nebylo pro všechny příjemné.

Příloha 4: Střihy budoucnosti

Freeshopy

Mnoho lidí má dnes obrovské množství věcí, které často nepoužívají nebo vůbec nepotřebují. To, co není užitečné pro jednoho člověka, může být velmi užitečné pro jiného. Tyto věci lze přinést do freeshopu. Jedná se o prostor, který funguje na principu komunitního sdílení a cirkulární ekonomiky. Ve freeshopu dostává oblečení „druhý život“ a někdo, kdo ho potřebuje nebo chce, si ho může vzít zdarma nebo za dobrovolný příspěvek. Freeshop lze zřídit ve škole, v práci, v kavárně nebo kdekoli, kde se scházejí lidé.

Freeshopy prodlužují životnost produktů, méně věcí končí na skládkách, šetří lidem peníze, budují komunity a posilují hodnoty solidarity a sdílení.

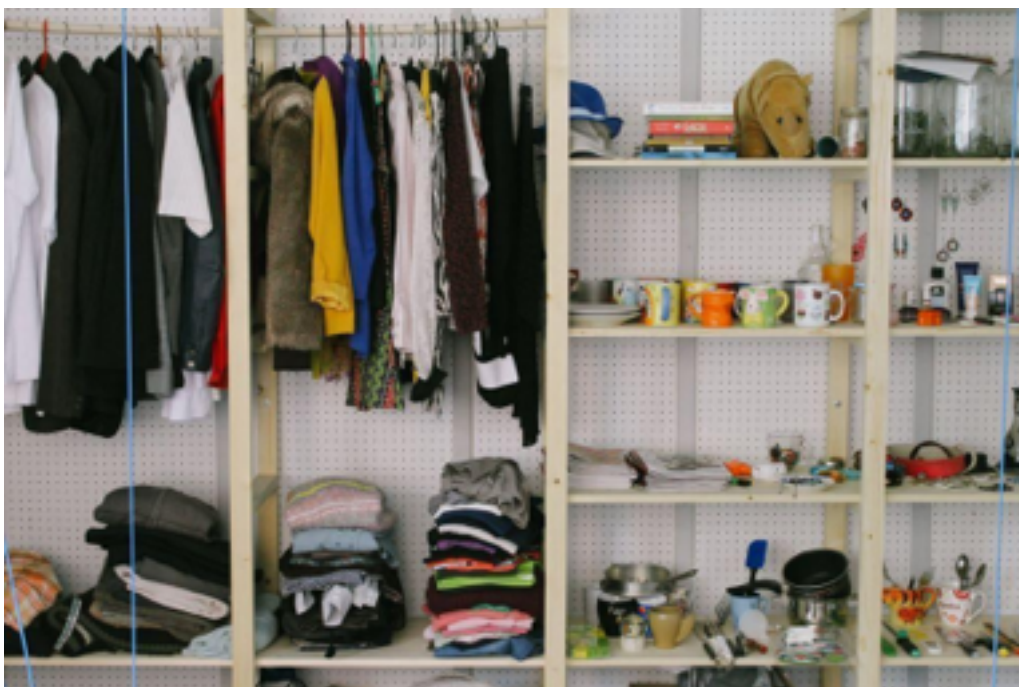

Foto: Udržitelný Palacký, <https://www.upol.cz/nc/en/news/news/clanek/navstivte-freeshop-univerzitni-re-use-centrum>

Krátký film o studentské iniciativě Udržitelný Palacký, která freeshop zakládala.
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/1095913550-nedej-se/419235100161007>

Clothes-swapy (výměna oblečení)

Naše skříně jsou možná plné, ale většina z nás nosí jen několik oblíbených kousků a zbytek leží na policích (a nakonec skončí na skládkách). Co můžeme dělat s oblečením, které už nenosíme?

Swapy oblečení jsou stále populárnější akce, kde lidé přinesou oblečení, které již nepoužívají, a mohou si na oplátku vzít to, co chtějí nosit. Swap oblečení může mít několik podob. Jednou z nich je uspořádání swapu ve vašem obýváku pro několik nejlepších přátel nebo pro vaši školu, ale mohou to být i velké akce se stovkami lidí z celého města. Kromě výměn oblečení jsou swapy také skvělou příležitostí pro setkání lidí.

Foto: Neesa Rajbhandari, The S.W.A.P. Team, Toronto 2011

Jak zorganizovat swap?

<https://www.dressibly.cz/2024/01/13/jak-zorganizovat-swap>

Poprvé na swapu

<https://zajemminimalismem.cz/jdete-poprve-na-swap-tohle-se-hodi-vedet>

Repair Cafes – „opravárenské kavárny“

Repair cafes jsou akce, na které lidé přinášejí elektrická a mechanická zařízení používaná v domácnosti k opravě, ale lze zde opravovat také počítače, jízdní kola, oděvy atd. Tyto akce většinou organizují místní obyvatelé a obyvatelky pro své komunity a konají se na místech, kde jsou k dispozici nástroje a kde můžete s pomocí dobrovolníků opravit své rozbité věci.

Opravárenské kavárny nám ukazují, že často není nutné vyrábět a kupovat nové věci. Místo toho může být řešením péče o naše věci a jejich opravování, aby vydržely déle. Cílem těchto akcí je snížit množství odpadu, rozvíjet opravářské dovednosti a posílit komunitu.

Foto: Neesa Rajbhandari, The S.W.A.P. Team, Toronto 2011

Švédsko snížilo daň z oprav na polovinu, aby podpořilo vznik nových opraváren a opravy se staly přístupnějšími.

<https://www.theguardian.com/world/2016/sep/19/waste-not-want-not-sweden-tax-breaks-repairs>

Minimalismus

Minimalismus se v posledních letech stal rychle se šířícím životním stylem. Lidé, kteří se k tomuto hnutí hlásí, zmenšují své šatníky, darují nepotřebné věci ostatním a odmítají kupovat cokoli, co pro ně není nezbytné a nepřinese jim dlouhodobou radost. Součástí tohoto hnutí je i Tiny House Movement, v rámci kterého se mnoho lidí rozhodlo žít na několika metrech čtverečních, nebo hnutí capsule wardrobes, v rámci kterého lidé minimalizují svůj šatník na několik kusů oblečení, které nosí opakovaně.

Minimalismus může přinést život, ve kterém má člověk více času, více svobody, méně stresu a méně rozptýlení. Ačkoli minimalismus sám o sobě nevyřeší všechny environmentální problémy světa, je důležitou alternativou pro jednotlivce, kteří chtějí žít jinak, a posouvá společenské hodnoty od materialistických hodnot.

Foto: Flickr, Eartworm

Co je minimalismus?

<https://zijememinimalismem.cz/minimalismus-co-to-je-prosim-te>

The Art of Letting Go (Ted talk)

<https://www.youtube.com/watch?v=w7rewjFNIys>

Zašij si, vyrob si, upleť si, nauč se...

Rychlá móda způsobila, že oblečení je tak levné a nekvalitní, že jeho opravy často nemají smysl – a mnoho lidí ztratilo dovednosti potřebné k jejich provádění. Nadbytek levných textilií snížil hodnotu, kterou přikládáme našemu oblečení, a tím i péči, kterou jsme ochotni mu věnovat.

Ale to se mění. Šicí dílny, setkání pletařek a opravárenské akce pomáhají lidem znovu se sblížit se svým oblečením, naučit se o něj pečovat a upřednostňovat kvalitu před kvantitou. Nejde jen o opravování látek – jde o obnovení dovedností, budování komunity, učení se od starších generací a pěstování vědomějšího vztahu k tomu, co nosíme, a ke skutečné ceně oblečení.

Foto: web Brno šije

Brno šije
<http://www.brnosije.cz>

Protesty ve veřejném prostoru

Vyjádření názoru ve skupině na veřejnosti je jedním ze způsobů, jak reagovat na problémy. Právo na veřejné shromažďování je základním lidským právem. Pro pracovníky a pracovnice, kteří vyrábějí naše oblečení, je to také jeden z mála nástrojů, které mají k dispozici k prosazování svých pracovních práv – a přesto je právo na veřejné shromažďování často potlačováno.

V evropských zemích, kde se oděvy spotřebovávají, jsou veřejné protesty často namířeny proti oděvním společnostem. Tyto společnosti dosahují obrovských zisků, zatímco pracovníci a pracovnice, kteří jejich oděvy vyrábějí, dostávají mzdy, které nejenže zdaleka nestačí k zajištění důstojného života, ale ve většině případů nestačí ani na pokrytí základních potřeb, což udržuje pracovníky v chudobě.

Díky akcím ve veřejném prostoru můžeme upozornit veřejnost na dané téma a vyvinout tlak na značky, aby zavedly opatření, která problémy v oděvním průmyslu budou řešit nebo omezovat.

Foto: TikTok, Clean Clothes Campaign

Clean Clothes Campaign
<https://cleanclothes.org>

Sdílená ekonomika

Sdílená ekonomika spočívá v půjčování namísto vlastnění – aut, kol, dokonce i oblečení. Například auta jsou asi 90 % času nevyužitá, takže jejich širší sdílení by mohlo snížit celkový počet potřebných aut na polovinu. Předmět používáte sami pro osobní nebo pracovní účely po určitou dobu, a když ho nepoužíváte, pronajímáte nebo půjčujete ho ostatním.

Na základě tohoto principu vznikají po celém světě různé komunity a podniky, které se snaží využít potenciál sdílení. V České republice mezi ně patří například Rekola, která nabízí sdílení jízdních kol, nebo Autonapůl, první česká firma zabývající se sdílením aut. Pokud jde o oblečení, zajímavé kousky si můžete vypůjčit v brněnské půjčovně O patro výš. Tento model pomáhá efektivněji využívat zdroje a snižovat množství odpadu, protože máme přístup k tomu, co potřebujeme, aniž bychom vlastnili více, než je nutné.

Foto: O patro výš

Instagram O patro výš
<https://www.instagram.com/o.patro.vys>

Autonapůl
<https://www.autonapul.cz>

Komunitní bydlení

Život o samotě se stal běžnějším, což vede ke zvětšování obytného prostoru na osobu a vyšší spotřebě energie, zvyšuje se naše ekologická stopa. Lidé žijící o samotě také mají tendenci plýtvat více jídlem a cítí se více izolovaní.

Komunitní bydlení nabízí alternativu k individuálnímu bydlení tím, že kombinuje soukromé pokoje nebo byty se společnými prostory, jako jsou kuchyně, prádelny a dílny. Toto uspořádání snižuje spotřebu energie a množství odpadu, snižuje náklady na bydlení a pomáhá obyvatelům budovat silné sociální vazby prostřednictvím společných domácích prací a aktivit, což přináší jak environmentální, tak sociální výhody.

U nás například síť družstevního komunitního bydlení Sdílené domy.

Foto: Sdílené domy, <https://sdilenedomy.cz>

Sdílené domy
<https://sdilenedomy.cz>

Společensky prospěšné podnikání

Sociální podniky upřednostňují řešení sociálních nebo environmentálních problémů před dosahováním zisku. Zabývají se mimo jiné zmírňováním chudoby, zlepšováním zdravotní péče pro všechny, minimalizací odpadu nebo rozvojem komunity.

Některé sociální podniky fungují jako neziskové organizace, zatímco jiné generují určitý zisk, aby mohly rozšiřovat svůj sociální dopad. Například organizace, jejímž cílem je poskytovat bydlení a zaměstnání lidem bez domova, může provozovat restauraci, a to jak za účelem získávání finančních prostředků, tak i za účelem poskytování zaměstnání lidem bez domova.

Jedním z příkladů úspěšného společensky prospěšného podniku je Přestupní stanice, který kombinuje sociální i environmentální cíle. Přestupní stanice vytváří bezpečná pracovní místa pro lidi bez domova, díky kterým získají tolik potřebný čas, prostor a podporu, aby si mohli srovnat svou životní situaci a dokázali se vrátit zpět do společnosti. Zároveň organizují osvětové akce jako workshopy, promítání a besedy zaměřené na společensky palčivá témata.

Foto: IG Přestupní stanice, https://www.instagram.com/prestupnistanice_store

Přestupní stanice
<https://www.prestupnistanice.cz/>

Vychází s podporou Ministerstva životního prostředí.
Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

nazemi.cz